

Rzeszów 2018.04.15

Dr hab. Eugeniusz Moczuk, prof. PRz
Katedra Nauk Humanistycznych. Wydział Zarządzania
Politechnika Rzeszowska

Recenzja pracy doktorskiej mgr Tomasza Kołodzieja „**Formalne i nieformalne uwarunkowania przebiegu karier zawodowych w Policji. Analiza socjologiczna**”, napisanej w Instytucie Socjologii na Wydziale Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marii Zielińskiej i promotora pomocniczego dr Justyny Nyćkowiak.

Oświadczenie: Recenzent oświadcza, że nie posiada żadnych interesów w odniesieniu do recenzowanej pracy doktorskiej, a jej problematyka mieści się w głównym nurcie jego zainteresowań badawczych.

Recenzowana rozprawa napisana została pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Zielińskiej, w Instytucie Socjologii na Wydziale Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie - socjologia.

Przedmiotem recenzji jest szczegółowa ocena tego, czy rozprawa spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U z 2003 r. nr 65, poz.595; z późn. zm.). Wymogiem formalnym art. 13 Ustawy jest to, aby rozprawa doktorska stanowiła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a jednocześnie wykazywała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w zakresie danej dyscypliny naukowej, prowadzącej do umiejętności prowadzenia pracy naukowej. Niniejsza recenzja napisana została zgodnie z wymogami Ustawy.

Recenzja obejmuje następujące zagadnienia:

1. Wprowadzenie do tematyki pracy.
2. Prezentacja formalnej struktury pracy.
3. Krytyczne omówienie układu i zawartości merytorycznej pracy.

4. Ocena pracy zgodnie z wymogami art. 13 Ustawy, jako oryginalnego rozwiązania naukowego.
5. Wnioski końcowe.

Wprowadzenie do tematyki pracy

Na początku niniejszej recenzji chciałbym wskazać, że niniejsza praca została napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marii Zielińskiej, w Instytucie Socjologii na Wydziale Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, zgodnie z socjologiczną teorią grup dyspozycyjnych, utworzoną przez prof. dr hab. Jana Maciejewskiego, a także zinstytucjonalizowaną w postaci istnienia Wrocławskiej Szkoły Socjologii Grup Dyspozycyjnych. Nie bez znaczenia jest także fakt, że doktorant odniósł się do jednego z przedmiotów badań socjologii grup dyspozycyjnych, jakim jest analiza społecznych uwarunkowań wtórnej selekcji członków grup dyspozycyjnych, dokonywana w trakcie służby, a także tworzenia się więzi społecznych wewnątrz grup dyspozycyjnych. Można przy tym dostrzec, że doktorant wykorzystał w swych analizach naukowych tematykę socjologii grup dyspozycyjnych, a ponadto socjologiczną analizę kariery zawodowej, jako kategorii socjologicznej.

Kolejną przesłanką jest to, że Policja jest przedmiotem badań kilku nauk, w tym prawa, nauki o bezpieczeństwie, a także socjologii. Istnieją także wyodrębnione dziedziny wiedzy jak „prawo policyjne”, jak i „nauka o Policji”, których przedmiotem analiz jest Policja. W ramach socjologii grup dyspozycyjnych można wyróżnić jej subdyscyplinę, jaką jest „socjologia Policji”. W zasadzie do każdego z tych ujęć doktorant się pokrótce odniósł, co podnosi jakość analizowanej rozprawy doktorskiej.

Należy zatem przypomnieć, że na gruncie prawa Policja jest umundurowaną i uzbrojoną formacją służby społecznej, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywania porządku publicznego. Policja wykonuje wiele zadań, zarówno związanych ze ściganiem różnorodnych przestępstw, jak i mających charakter prewencyjny. Wśród zadań prowadzonych przez Policję, do najważniejszych należy ochrona bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywanie porządku publicznego. Policja jest organem państwa, usytuowana w ramach administracji publicznej. (S.

Pieprzny). Z kolei na gruncie nauki o bezpieczeństwie, Policja jest nie tylko organem państwa, ale także instytucją społeczną, która realizuje zadania na rzecz utrzymania bezpieczeństwa i prewencji kryminalnej. Opiera się w swych działaniach na takich naukach jak prawo, kryminalistyka, kryminologia, prewencja i profilaktyka, a także socjologia i psychologia, tworząc „wiedzę o policji” generowaną badaniami dotyczącymi postrzegania Policji jako instytucji, roli policji w społeczeństwie, miejscem policji w strukturze społecznej, stosunkiem społeczeństwa do Policji, ochroną pracy w Policji, stresem w pracy Policji, Policją jako instytucją kontroli społecznej, badaniem stopnia wyposażenia Policji oraz jej potrzeb w tym zakresie, itp. (H. J. Schneider). Na gruncie socjologii Policja jest paramilitarną grupą dyspozycyjną, a także instytucją społeczną, organizacją społeczną i systemem społecznym. W zakres oddziaływania badawczego dotyczącego Policji wchodzi takie kwestie jak opinie o Policji i metodach dopuszczalnych w przeciwdziałaniu przestępczości, opinie o skuteczności działania Policji, uprawnienia Policji i kwestia przestrzegania prawa przez Policję, a także wewnątrzgrupowa analiza funkcjonowania Policji. Socjologia Policji jest zatem taką dziedziną socjologii, która zajmuje się badaniem policji jako organu państwa, jako instytucji społecznej, a także jako części społeczeństwa. (J. Maciejewski, E. Moczuk).

Kolejną kwestią jest fakt, że Policja jest organizacją formalną, która wyraźnie odróżnia się od innych organizacji formalnych, zarówno za pomocą funkcji jakie pełni w społeczeństwie, jak i atrybutami organizacyjnymi, które są dla niej specyficzne. Te drugie czynniki są różne, w różnych grupach dyspozycyjnych. Na strukturę grup dyspozycyjnych należy spojrzeć z perspektywy tradycyjnej, z uwagi na istnienie tradycyjnego układu zhierarchizowanego, oraz z perspektywy humanistycznej (społecznej), gdy patrzy się z punktu widzenia realizowanych zadań. (G. W. Cardner, K. E. Scarborough). Należy też założyć, że współczesne grupy dyspozycyjne zmieniają się, jednak tradycyjna organizacja tych grup będzie dominować wiele lat (D. Donnelly, K. Scott), ponadto, obok struktury organizacyjnej grup dyspozycyjnych, liczy się także rozwój tych grup, relacje społeczne oraz ich atrybuty (C. R. Swanson, L. Territo, R. W. Taylor).

Kończąc zatem, z konieczności naukowej, to długie wprowadzenie, chciałem zaznaczyć, że praca ta mieści się nie tylko w analizie subdyscypliny socjologicznej, jaką jest teoria grup dyspozycyjnych, ale mieści się w analizie socjologicznej w ogóle, co podnosi rangę recenzowanej pracy.

Prezentacja formalnej struktury pracy

Zapoznając się z niniejszą pracą, można dostrzec, że jest ona skonstruowana w sposób tradycyjny i składa się z części teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. Ma ona 289 stron tekstu naukowego i bibliografii, a w tym załączniki i aneksy. Autor wykorzystał około 120 pozycji naukowych (w tym około 17% angielskojęzycznych), prawie 30 aktów prawnych, a także źródła w ramach netografii.

Należy zaznaczyć, że w dysertacji nie spotkałem się z błędami ortograficznymi, czy interpunkcyjnymi, co świadczy o wnikliwości doktoranta, chociaż można spotkać błędy drukarskie (brak ę lub ą). Poza tym język dysertacji jest odpowiedni, komunikatywny i jednoznaczny. Ponadto każdy z rozdziałów składa się nie tylko z podrozdziałów, ale także z podsumowania rozdziału, co ułatwia śledzenie wywodów autora. Można przy tym dodać, że dysertacja prezentuje bardzo ważną, ale niestety pomijaną, w opracowaniach naukowych kwestię dotyczącą awansu zawodowego, której formalne i nieformalne aspekty rzutują na faktyczny awans danego funkcjonariusza. Dotyczy to nie tylko Policji, ale także innych formacji mundurowych.

Praca została podzielona na osiem rozdziałów, chociaż można wskazać na istnienie trzech wyraźnych części: teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. Są one asymetryczne, chociaż najważniejszą częścią pracy są wyniki badań empirycznych, które stanowią znaczną część dysertacji.

Przystępując do analizy zawartości rozdziałów należy wskazać, że rozdział pierwszy, mający charakter teoretyczny, wprowadza w zagadnienia poruszane w dysertacji, w tym kwestie związane z ujmowaniem Policji jako instytucji i organizacji społecznej. Poza tym w rozdziale tym doktorant świetnie opisał zagadnienie funkcjonowania Policji w świetle neoinstytucjonalizmu, odwołując się do dokonań Piotra Chmielewskiego. Istotna jest także kwestia kariery zawodowej funkcjonariuszy Policji, a także wpływu na tę karierę orientacji psychospołecznej danej osoby.

W rozdziale drugim autor opisuje ewolucję Policji jako instytucji społecznej i jako organu państwa, odwołując się do dokonań zarówno historii, prawa, nauki o bezpieczeństwie, jak i socjologii. Należy przy tym zaznaczyć, że zmiany w Policji po roku 1990 miały charakter rewolucyjny, tym bardziej, że należało zlikwidować Milicję Obywatelską, a w zamian stworzyć od nowa Policję, której kadra nie miała mieć doświadczeń pracy w MO. Obecnie Policja, po 28 latach od jej powstania jest instytucją nowoczesną i dostosowaną do zmieniającego się społeczeństwa.

W rozdziale trzecim doktorant dokonuje analizy kariery zawodowej policjantów, odnosząc się do jej formalnych i nieformalnych uwarunkowań.

Czwarty rozdział ma charakter metodologiczny, w którym zaprezentowano podstawy badań własnych. Doktorant, wykorzystał w badaniu metodę wywiadu swobodnego, ukierunkowanego i metodę wywiadu swobodnego indywidualnego, nieskategoryzowanego, a także analizę dokumentów zastanych i urzędowych. Nie bez znaczenia jest doświadczenie badań terenowych przez doktoranta, które prowadził wśród policjantów Komendy Miejskiej Policji w Tarnowie. Łącznie zatem można mówić o kilku metodach badań socjologicznych, co w znacznym stopniu podnosi jakość realizowanych badań, a jednocześnie pozwala na konstatację, że ich wyniki są realne i dobrze zweryfikowane.

Kolejne rozdziały mają charakter empiryczny, a ich logika i układ pozwalają stwierdzić, że doktorant zapoznał się z opisywaną tematyką bardzo dogłębnie. Rozdziały te, od piątego do ósmego, prezentują nie tylko wyniki badań własnych doktoranta, ale są cennym źródłem informacji o karierze zawodowej policjantów. Są one tym bardziej cenne, że doktorant, jako osoba z zewnątrz instytucji (nie mając tzw. odchylenia, skrzywienia, czy skażenia zawodowego, związanego z pracą w Policji), dokonał analizy kariery zawodowej policjantów, prezentując jego absolutnie prawdziwe oblicze. Można mieć nadzieję, że cel taki był zamierzony przez doktoranta. Badania te pokazują, że wśród elementów będących składową awansu zawodowego, znajdują się czynniki formalne i nieformalne, przy czym te drugie bardzo często są pierwszorzędowymi, co wypacza nieco oficjalną linię dyskursu, wskazującego, że liczy się doświadczenie zawodowe, staż pracy, czy inne czynniki merytoryczne. Analiza wskazuje także, że obok formalnych czynników, znaczącą rolę odgrywa to co

można nazwać klientelizmem, układami, znajomościami. Burzy to nieco oficjalną retorykę odnośnie do omawianej tematyki, ale przy tym nie pozwala stwierdzić jak jest w rzeczywistości, gdyż brak jest rzetelnych opracowań naukowych na ten temat. Być może sygnałem dla badaczy tego zagadnienia może być skala zjawiska samobójstw wśród funkcjonariuszy Policji, przewyższająca wskaźniki zachowań suicydalnych w kraju, skala problematyki wypalenia zawodowego funkcjonariuszy, kwestie dotyczące problematyki przemocy domowej, nadużywanie alkoholu, czy inne problemy. I jest to szczególna wartość niniejszej pracy, która na mocy art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Powinien to być także przyczynek do dalszych badań w tym zakresie.

Krytyczne omówienie układu i zawartości merytorycznej pracy

Autor pisząc dysertację nie ustrzegł się jednak w dysertacji kilku niedociągnięć. Jednym ze „słabych punktów” dysertacji jest to, że autor za mało miejsca poświęcił socjologicznym zagadnieniom grup dyspozycyjnych, tym bardziej, że literatura naukowa na ten temat w języku polskim jest bardzo bogata, nie mówiąc już o badaniach dotyczących transformującej się Policji prowadzonych na Słowacji, Czechach, czy Ukrainie.

Autor dysertacji nie poruszył także zagadnień dotyczących patologii funkcjonowania instytucji, która mogłaby być pomocna w analizie niektórych zachowań w Policji. Wprawdzie doktorant pisze o zagadnieniu klientelizmu, opisywanego przez Kaję Gadowską, ale całkowicie pominął dokonania Andrzeja Zybertowicza na temat nieformalnych przemian instytucjonalnych, w których uczestniczyli przedstawiciele służb specjalnych z poprzedniego system społeczno-politycznego, nie dokonał także analizy korupcji instytucjonalnej i indywidualnej, opisywanego przez Andrzeja Kojdera, czy teoretycznych aspektów nepotyzmu, posiłkując się dokonaniem choćby teorii „białych kołnierzyków” Edwina Sutherlanda. Brakuje także zagadnień które dotyczą zarządzania karierą, a także skutków społecznych braku osiągnięcia celów przez jednostkę w instytucji, szczególnie instytucji totalnej.

Kolejnym „słabym punktem” dysertacji jest próba napisania dysertacji na pograniczu socjologii i psychologii, co spowodowało mój pewien niedosyt w sferze socjologicznej, chociaż być może podobnie jest z psychologią. Można odnieść wrażenie, że autor chciał swoją dysertację „umieścić” na gruncie socjologii grup dyspozycyjnych, socjologii organizacji, socjologii zawodu, ale także psychologii społecznej. Ta ostatnia uwaga związana jest to z tym, że doktorant w zakończeniu pracy bardziej skupia się na indywidualnej karierze funkcjonariusza, który nie osiąga tego, co zamierza, zamiast odnosić się do społecznych aspektów tej kariery, jego uwarunkowań i przyczyn.

Należy także wspomnieć, że autor wykorzystał literaturę naukową polskiej socjologii grup dyspozycyjnych, czy socjologii organizacji, chociaż można mieć niedosyt co do wykorzystania koncepcji Talcota Parsonsa, Roberta Mertona, czy nawet Bronisława Malinowskiego, jako klasyków socjologii i teoretyków zagadnień socjologii organizacji, czy instytucjonalizmu, tym bardziej, że literatura jest dostępna również w języku polskim. Poza tym autor nie „opowiedział” nic o koncepcji instytucji totalnej Irvina Goffmana, a przecież Policja taką jest. Brakuje także analiz podejmowanych przez Adama Podgóreckiego i jego uczniów.

Ponadto być może szersze wykorzystanie dokonań Jana Maciejewskiego, który jest autorem kilku książek, a także redaktorem kilkudziesięciu książek z zakresu omawianej tematyki, poprawiłoby nieco bibliografię doktoranta. Nie dostrzegłem także w żadnych prac z czasopism o tematyce policyjnej, takich jak Przegląd Policyjny, Policja. Kwartalnik kadry kierowniczej Policji, Kwartalnik Policyjny, czy innych, będące przecież nie tylko czasopismami branżowymi Policji, ale przede wszystkim czasopismami naukowymi o Policji i dla Policji, a także pracowników nauki.

Jako wadę dostrzegam także wykorzystanie tzw. amerykańskich przypisów, co bardzo utrudnia analizowanie treści, w stosunku do przypisów klasycznych na dole strony. Ponadto niezbyt czytelne są tabele w pracy, które są zaznaczone kolorami, ale którym, aby je zinterpretować, należy długo się przyglądać. Podobnie jest z wykresami 1, 2, 3, które są dla mnie bardzo nieczytelne.

Ocena pracy zgodnie z wymogami art. 13 Ustawy, jako oryginalnego rozwiązania naukowego

Na pozytywne podkreślenie zasługuje rozległa aktywność badawcza doktoranta, tym bardziej, że praca ta, mimo, że zrealizowana w niewielkiej skali, o zasięgu lokalnym, jest nowatorskim przedsięwzięciem badawczym, gdyż ich wyniki mają duże znaczenie diagnostyczne i prakseologiczne. Wydaje się, że z pracy tej powinien powstać raport dla Policji, na temat mechanizmów awansu i kariery zawodowej policjantów. Jest to tym bardziej zasadne, że brak jest dyskusji w nauce na temat politycznych aspektów awansu zawodowego w grupach dyspozycyjnych, roli nieformalnych układów i powiązań o charakterze rodzinnym, ale także o charakterze związków intymnych, które mają wpływ na karierę. Brakuje także analiz poświęconych zagadnieniom zarządzania i kierowania jednostką organizacyjną Policji, przez osoby, które stanowisko swe zawdzięczają układom politycznym lub układom nieformalnym, chociaż nie mają żadnych predyspozycji do kierowania zespołem pracowniczym, stosując mobbing wobec podwładnych, będąc przekonanym, że jest się na danym stanowisku najlepszym i niepowtarzalnym.

Również należy odebrać pozytywnie dokonania doktoranta w części metodologicznej i empirycznej niniejszej rozprawy. W części empirycznej autor zadał sobie dużo trudu, aby nie tylko opisać wyniki badań, ale także, aby zaprezentować je w sposób logiczny i zrozumiały dla czytającego (za wyjątkiem niektórych tabel i wykresów). Można mieć nadzieję, że niniejsza dysertacja trafi do odpowiednich władz policyjnych, stając się podstawą formułowania wniosków na przyszłość w sferze zarządzania zespołami ludzkimi, tym bardziej, że być może gdyby przeprowadzić podobne badania na większej populacji funkcjonariuszy, to wyniki musiałyby szokować swymi wnioskami.

Nie bez znaczenia jest także i to, że dysertacja stanowi znaczący wkład do rozwoju socjologii grup dyspozycyjnych, tym bardziej, że prezentacja socjologicznych aspektów awansu zawodowego funkcjonariuszy Policji (i nie tylko Policji) ma duże znaczenie praktyczne. Poza tym należy wskazać, że autor dysertacji stworzył bardzo dobrze sformułowane podsumowania (po każdym z rozdziałów empirycznych)

wyników swych badań, nawet mimo tego, że odnosi się tylko do niewielkiego „wcińka” rzeczywistości społecznej.

Widać także, że autor dysertacji jest świetnym obserwatorem zjawisk społecznych, szczególnie w sferze paramilitarnych grup dyspozycyjnych. Łączy zatem kilka ról przypisywanych naukowcom w dziedzinie nauk społecznych: rolę teoretyka i badacza zjawisk społecznych, a także rolę empiryka, wyciągającego wnioski z zastanej rzeczywistości.

Należy zatem wskazać, że praca jest w zasadzie „równa” naukowo, bardzo przejrzysta i jednoznaczna, a także wykorzystująca z pełną mocą potencjał naukowy Szkoły Wrocławskiej socjologii grup dyspozycyjnych, a jej „słabsze momenty” nie przesądzają o jakości dysertacji. Można przy tym wskazać, że doktorant jest osobą dojrzałą naukową, który świetnie „odnalazł się” w nowej subdyscyplinie socjologicznej. Można mieć nadzieję na Jego dalszy rozwój naukowy, czego doktorantowi, promotorowi i uczelni życzę.

Ze względów formalnych chciałbym postawić pytania na publiczną obronę doktoranta:

1. Proszę wskazać przesłanki formalne i nieformalne kariery zawodowej funkcjonariuszy Policji, a także możliwości stworzenia takiego modelu organizacyjnego w Policji, aby czynniki nieformalne kariery zawodowej miały jak najmniejsze znaczenie. Czy istnieje taki model działania?
2. Proszę określić, na czym polega dyspozycyjność w grupach dyspozycyjnych w świetle literatury przedmiotu, a także w odniesieniu do praktyki życia codziennego, na przykładzie Policji.

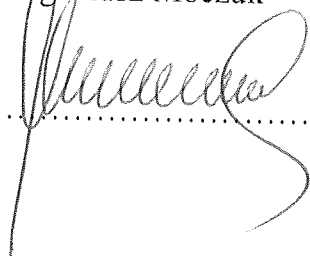
Wnioski końcowe

Należy wskazać, że niniejsza praca jest nowatorskim rozwiązaniem problemu naukowego z zakresu socjologii, ze szczególnym uwzględnieniem socjologii grup dyspozycyjnych.

Podsumowując, można stwierdzić, że rozprawa doktorska mgr Tomasza Kołodzieja „Formalne i nieformalne uwarunkowania przebiegu karier zawodowych w Policji. Analiza socjologiczna”, stanowi oryginalne rozwiązanie

problemu naukowego, a także wskazuje na ogólną wiedzę teoretyczną autora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie socjologia. Potwierdza także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wyczerpuje to wymagania określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U z 2003 r. nr 65, poz.595; z późn. zm.). W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie mgr Tomasza Kołodzieja do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Eugeniusz Moczuk

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Eugeniusz Moczuk', is written over a horizontal dotted line. The signature is stylized and cursive.